

O DJELATNOSTI INSTITUTA ZA ETNOLOGIJU I FOLKLORISTIKU OD 1989. DO 1993. GODINE

ZORICA RAJKOVIĆ-VITEZ
Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Običaj nam je da svakih pet godina u *Narodnoj umjetnosti* zabilježimo najznačajnije događaje i postignuća našeg Instituta. Prethodno takvo izvješće objavljeno je povodom četrdeset godina rada ove znanstvene ustanove, u dvadesetšestom broju našeg godišnjaka. U proteklom petogodišću dogodile su se mnoge i značajne promjene. Još jednom promijenili smo naslov i ponovno, 1991. godine, postali samostalni znanstveni institut: INSTITUT ZA ETNOLOGIJU I FOLKLORISTIKU. Podsjećam da smo prethodnih desetak godina djelovali u sastavu Instituta za filologiju i folkloristiku kao "Zavod za istraživanje foklora", a da je Institut osnovan 1948. godine kao "Institut za narodnu umjetnost".

U proteklih pet godina bilo je i neočekivano mnogo promjena u sastavu suradnika Instituta. Sretne okolnosti omogućile su dolazak mladih istraživača: Davora Dukića, Reane Senjković, Naile Ceribašić, Tvrтка Zebeća, Frane Dulibića, Zorana Čiče i Renate Jambrešić, triju mladih magistrica znanosti: Ines Price, Jadranke Grbić i Lade Čale Feldman, te dr. Zdeslava Dukata. Različite okolnosti odvele su neke suradnike drugim putevima. Dvojica mladih sada su djelatnici Filozofskog fakulteta u Zagrebu: mr. Davor Dukić i Frano Dulibić, a privatni razlozi odveli su u inozemstvo dr. Mirnu Velčić, mr. Mariju Dalbello-Lovrić, Sanju Magdalenić i mr. Krešimira Galina. Godine 1990. duboko nas je pogodila tragična smrt mr. Lydie Sklevicky, koja je bila s nama samo godinu dana; dovoljno da stekne našu ljubav i poštovanje kao izuzetna osoba i znanstvenica.

Prve dvije godine, 1989. i 1990., cjelokupna znanstvena djelatnost Instituta (tada Zavoda za istraživanje folklor) odvijala se na projektu ISTRAŽIVANJE POVIJESTI NARODNE KULTURE I FOLKLORA U SR HRVATSKOJ, koji je obuhvaćao tri znanstvena zadatka odnosno uže specijalističke cjeline: 1. Istraživanje usmene i pučke književnosti te folklornog kazališta, 2. Istraživanje folklorne glazbe i plesa i 3. Etnološka istraživanja. Rezultati rada na projektu objavljeni su u dvama brojevima godišnjaka *Narodna umjetnost* (brojevi 26 i 27), te u knjizi namijenjenoj inozemnoj znanstvenoj javnosti *Folklore and Historical Process*. Objavljeno je i djelo Aleksandre Muraj *Živim, znači stanujem*, kao i knjiga *Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja* negdašnjeg suradnika Instituta (pokojnog) akademika Vinka Žganca te informativni bilten s bibliografijom *Etnomuzikologija, etnoorganologija i etnokoreologija u SFR Jugoslaviji 1988*. U Institutu su se spomenute knjige i pripremile za tisak (urednički poslovi, kompjutorski upis i slog). Uz doista velik broj znanstvenih i stručnih radova suradnika Instituta, kao i znanstvenih recenzija, objavljenih u Institutskim i drugim izdanjima (vidi bibliografiju suradnika u ovoj knjizi), u spomenute dvije godine obavljena su i značajna terenska istraživanja u mnogim mjestima Hrvatske i kod Hrvata u Mađarskoj. Prikupljena građa obradila se i pohranila u dokumentaciji Instituta (u fonoteci, filmoteci, videoteci i arhivu rukopisnih zbirki, a dio građe obradio se i kompjutorski). U ove dvije godine obranile su se tri doktorske disertacije (I. Lozica, J. Čapo Žmegač i T. Perić-Polonijo) i jedan magistarski rad (S. Zorić-Šiftar). Suradnica na projektu i dugogodišnja direktorica Instituta dr. Maja Bošković-Stulli 1990. godine primila je Nagradu za životno djelo Sabora SR Hrvatske.

Suradnici Instituta organizirali su četiri znanstvena skupa (jedan je bio međunarodni) i sudjelovali na znanstvenim skupovima u zemlji i inozemstvu (64 referata na domaćim skupovima i 28 na međunarodnim). Međunarodna znanstvena suradnja ostvarivala se i razmjenom publikacija i stručnjaka; uz tri studijska boravka u inozemstvu (Jasna Čapo Žmegač i Svanibor Pettan u SAD, a Jadranka Grbić u Mađarskoj), dvije su suradnice bile gostovale na stranim sveučilištima (dr. Dunja Rihtman-Auguštin u Italiji i dr. Mirna Velčić u Belgiji). U suradnji s Hrvatskim etnološkim društvom Institut je ugostio istaknute strane stručnjake: vodećeg njemačkog etnologa prof. dr. Hermana Bausingera i dr. Lindnera Rolfa iz Berlina, te kolege iz Austrije dr. Gertraud Liesenfeld i dipl. inž. Michaela Martischniga (uz pomoć Austrijskog kulturnog centra u Zagrebu). Dr. Mark Forry, američki antropolog i muzikolog, i Marija Jukić, studentica iz SAD, boravili su u Institutu kao stipendisti Fulbright-ove zaklade.

U razdoblju od početka 1991. do kraja 1993. godine znanstvena djelatnost Instituta odvijala se u okviru dvaju znanstvenoistraživačkih

projekata: 1. HRVATSKI NARODNI OBIČAJI U 20. STOLJEĆU (glavni istraživač dr. Dunja Rihtman-Auguštin) i 2. NARODNA UMJETNOST: REGIONALNA I TEMATSKA ISTRAŽIVANJA (glavni istraživač dr. Jerko Bezić).

Prvi je projekt okupio pretežno etnologe, ali i druge stručnjake iz Instituta (Nives Beljak, Lada Čale Feldman, Jasna Čapo Žmegač, Jadranka Grbić, Aleksandra Muraj, Mirena Pavlović, Maja Povrzanović, Ines Prica, Zorica Rajković, Dunja Rihtman-Auguštin, Lydia Sklevicky, Anamarija Starčević-Štambuk, Snježana Zorić-Šiftar), vanjske suradnike na projektu (Jelka Radauš-Ribarić, Olga Supek) i mlade istraživače (Zoran Čiča, Reana Senjković i Tvrtko Zebec). Ovo istraživanje polazi od pretpostavke o običajima kao značajnom dijelu hrvatske narodne kulture u prošlosti i u suvremenoj svakodnevici pojedinih društvenih slojeva i etničkih grupa, a narodnu kulturu i običaje multidisciplinarno istražuje kao pojave, kao simbole i mjesta identiteta te kao središta umjetničke kreativnosti. Suradnici na projektu nastojali su monografski osvijetliti pojedine fenomene tradicijske kulture kao i aktualne fenomene naše suvremene gradske ili seoske narodne kulture, koje etnologija i folkloristika mogu interpretirati na relevantan način. Nastavilo se sređivanje građe o običajima, odnosno o hrvatskoj narodnoj kulturi i umjetnosti kako bi se stvorila temeljna dokumentacija. Preispitala su se teorijska polazišta istraživanja i poimanja običaja s jedne strane u starijoj hrvatskoj etnologiji u kojoj je taj pojam zauzimao središnje mjesto, a s druge strane u suvremenoj kulturnoantropološkoj teoriji i praksi koja nudi različite pristupe ali upozorava na ograničene domete samoga pojma. Teorijski su se ispitale moguće pretpostavke za istraživanje pučke pobožnosti; provela su se lokalna istraživanja fenomena. Organiziran je simpozij o pučkoj pobožnosti i objavljeno više radova s tom tematikom. Uz brojne rasprave i članke objavljena je i monografija o Božiću i božićnim običajima u Hrvata *Knjiga o Božiću* Dunje Rihtman-Auguštin, knjiga Snježane Zorić-Šiftar *Obred i običaj* i knjiga Jasne Čapo *Vlastelinstvo Cernik*.

Suradnici na projektu postigli su nove akademske stupnjeve i nova zvanja: obranjen je jedan magistarski rad i dvije doktorske disertacije (R. Senjković, N. Beljak i J. Grbić). Usprkos ratu sudjelovalo se na znanstvenim skupovima u zemlji i inozemstvu (u Austriji, Mađarskoj, Njemačkoj, SAD, Slovačkoj, Sloveniji, Španjolskoj i Velikoj Britaniji). Od domaćih skupova treba istaknuti brojno sudjelovanje djelatnika Instituta u radu skupa o braći Antunu i Stjepanu Radiću i skupa na temu "Istraživanje pučke pobožnosti".

Na drugom projektu, NARODNA UMJETNOST: REGIONALNA I TEMATSKA ISTRAŽIVANJA, uz glavnog istraživača dr. Jerka Bezića surađivali su: Ruža Bonifačić, Marija Dalbello-Lovrić, Zdeslav Dukat,

Vilko Endstrasser, Ivan Lozica, Ljiljana Marks, Grozdana Marošević, Tatjana Perić-Polonijo, Svanibor Pettan, Mirna Velčić, Divna Zečević-Zdunić, vanjski suradnici na projektu Maja Bošković-Stulli, Ivan Ivančan i Stjepan Sremac, te mladi istraživači Naila Ceribašić, Davor Dukić, Frano Dulibić i Renata Jambrešić.

Znanstvenoistraživački rad na projektu kretao je od terenskih i arhivskih istraživanja, preko obrade građe do teorijskih istraživanja tradicijskih i suvremenih pojava na području usmene i pučke književnosti, etnomuzikologije, etnokoreologije, etnoteatologije i folklornog likovnog izraza. Praćenje interakcija tradicije i suvremene kulture u Hrvatskoj dopunilo se i izmijenilo s obzirom na ratnu situaciju u Hrvatskoj. Stoga se terenski rad odvijao na onim lokalitetima koji su bili planirani a ratom nisu bili izravno ugroženi (Istra, Krk, dijelovi Slavonije), a obrada građe iz postojeće dokumentacije Instituta bila je vezana uz ratom ugrožene hrvatske krajeve (Slavonija i Baranja, Banija, Dubrovnik i okolica).

Rad na ovom projektu rezultirao je obavljenim terenskim istraživanjima, sređenom građom odnosno znanstvenom dokumentacijom (tonski i vizualni zapisi, notni zapisi, kinetogrami, kartoteke, zbirke tekstova), dovršenim i objavljenim znanstvenim radovima (navedenim u bibliografiji). Upozoravam samo na knjige: Maja Bošković-Stulli, *Pjesme, priče, fantastika i Žito posred mora*; Davor Dukić, *Zmaj, junak, vila*; Ivan Lozica, *Izvan teatra*; Divna Zečević-Zdunić, *Prošlost u sadašnjosti i Strah Božji*; Mirna Velčić, *Otisak priče*. Objavljen je i drugi svezak zbirke *Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja Vinka Žganca*.

U postignuća ovog projekta pripada i znanstveno usavršavanje suradnika: obranjena su četiri magistarska rada (R. Bonifačić, N. Ceribašić, D. Dukić, V. Endstrasser) i dvije doktorske disertacije (G. Marošević, S. Pettan) te postignuta odgovarajuća promaknuća u viša znanstvena zvanja. Suradnici na projektu dali su brojne priloge na stručnim i znanstvenim skupovima u zemlji i inozemstvu i sudjelovali u nastavi na Muzičkoj akademiji i Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

Rat nametnut Hrvatskoj i stradanja stanovništva potaknuli su istraživače okupljene oko oba spomenuta projekta na pokušaj etnološkog i folklorističkog istraživanja ratne svakodnevice, života prognanika i drugih posljedica rata. Istraživala se marginalizacija narodne kulture u minulom razdoblju te procesi konstrukcije tradicije; ispitala su se mnogostruka očitovanja simbolike rata u Hrvatskoj, preplet dnevnih političkih zbivanja, likovnosti masovnih medija i spontanih manifestacija otpora; nastojalo se optikom struke sagledati život vojnika, prognanika, izbjeglica.

Potaknuti ratnim zbivanjima suradnici su u svojim radovima upozorili na promjenu fokusa znanstvenog interesa, propitujući tako svrhu

i značaj vlastite struke i njezinih metoda. Također su se, u sklopu obaju projekata, na temelju postojeće građe u dokumentaciji Instituta, prikazale tradicije ratom opustošenih područja Hrvatske u raspravama o narodnoj kulturi Slavonije i Baranje, Banije i dubrovačkog područja. Ovi radovi objavljeni su u dvadesetdevetom broju *Narodne umjetnosti*, u drugim časopisima i u posebnoj knjizi na engleskom jeziku: *Fear, Death and Resistance. An Ethnography of War: Croatia 1991-1992*, koju su priredile Lada Čale Feldman, Ines Prica i Reana Senjković. Rezultati istraživanja prezentirali su se etnološkim i kulturnoantropološkim znanstvenim krugovima u inozemstvu u obliku predavanja i referata na znanstvenim skupovima (u Italiji na Sveučilištima u Rimu i u Sieni, na Sveučilištu Kent Canterbury u Velikoj Britaniji, u Etnološkom institutu u Grazu, na međunarodnim znanstvenim skupovima u Austriji, Francuskoj, Izraelu, Njemačkoj i SAD).

U ovom petogodišnjem razdoblju suradnici Instituta sudjelovali su u dodiplomskoj i poslijediplomskoj nastavi na Odsjeku za etnologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu (dr. Dunja Rihtman-Auguštin, dr. Jasna Čapo Žmegač, dr. Ivan Lozica, mr. Ines Prica i dr. Grozdana Marošević), na Muzičkoj akademiji u Zagrebu (dr. Jerko Bezić i dr. Svanibor Pettan), Muzičkoj akademiji u Ljubljani (dr. Svanibor Pettan) i Akademiji dramskih umjetnosti u Zagrebu (mr. Lada Čale Feldman), te na sveučilištima u inozemstvu (dr. Dunja Rihtman-Auguštin na Sveučilištu u Rimu i Sieni (Italija), dr. Mirna Velčić na Sveučilištu u Gentu (Belgija) i Lilleu (Francuska), dr. Svanibor Pettan u Baltimoreu (SAD), mr. Snježana Zorić-Šiftar u Seoulu (Koreja)). Međunarodna znanstvena suradnja ostvarivala se i razmjenom publikacija i već spomenutim sudjelovanjem institutskih stručnjaka na međunarodnim znanstvenim skupovima. Dugogodišnja suradnica i direktorica Instituta dr. Maja Bošković-Stulli dobila je dvije prestižne međunarodne nagrade: Herderovu nagradu 1991. godine i "Sigillo d'oro" (Zlatni pečat) 1992., međunarodnu nagradu za etnologiju i antropologiju "Giuseppe Pitrè - Salvatore Salomone Marino", Italija. Povodom njezina sedamdesetog rođendana posvetili smo joj trideseti broj *Narodne umjetnosti*. U njemu su mnogi istaknuti folkloristi i etnolozi, svjetski i domaći, svojim prilozima iskazali poštovanje i prijateljstvo prema našoj dragoj kolegici s visokim međunarodnim ugledom i postignućima u našoj znanosti.

Značajan je bio i doprinos primjeni i popularizaciji struke putem medija (novinski članci, radio i televizijske emisije), književnih i drugih tribina, te stručnom pomoći folklornim smotrama, tečajevima za osposobljavanje voditelja folklornih i drugih društava. Dr. Zorica Rajković-Vitez stručni je i umjetnički voditelj Međunarodne smotre folkloru u Zagrebu, a u stručnom odboru i pripremama te smotre surađuju

i dr. Jerko Bezić, dr. Dunja Rihtman-Auguštin, mr. Tvrtko Zebec, mr. Ruža Bonifačić i mr. Naila Ceribašić. U suradnji s Etnografskim muzejom u Zagrebu postavljene su tri izložbe: KARNEVAL, MAGIJA, KRITIKA (dr. Ivan Lozica, 1990.), KROZ KORIZMU DO USKRSA (dr. Zorica Rajković-Vitez, 1992.) i POKUPSKA SJEĆANJA: ETNOGRAFSKA EKSPEDICIJA 1923. (dr. Aleksandra Muraj, 1993.) Institutski djelatnici aktivni su članovi i dužnosnici znanstvenih i stručnih društava u zemlji i inozemstvu.

Jedan od bitnih ciljeva obaju projekata jest i obrada i zaštita prikupljene građe, starije i novije. Stoga se u okviru projekata nastoje obraditi i prirediti za tisak i rukopisne zbirke Instituta, ali i one iz starijeg fonda Matice Hrvatske; na tim su poslovima radili znanstveni i stručni suradnici Instituta. U biblioteci i dokumentaciji Instituta izrađivale su se baze podataka (tematska obrada rukopisnih zbirki, fonomaterijala, fototeke i videoteke). Na spomenutim poslovima osobito su se angažirale Mirena Pavlović (voditeljica dokumentacije), Olgica Tomik (dokumentacijska tehničarka i suradnica u pripremi institutskih izdanja) i Anamarija Starčević-Štambuk (bibliotekarka). Institutaska biblioteka i dokumentacija važna su spona institutskih odsjeka odnosno specijalističkih područja zastupljenih u interdisciplinarnom profilu Institutu, ali i spona s brojnim vanjskim korisnicima, znanstvenicima drugih instituta i djelatnicima Sveučilišta, studentima, djelatnicima u kulturi, umjetnicima i drugim zainteresiranim. Brojna institutska izdanja ostvarena su nesebičnim angažiranjem djelatnika Instituta na izdavačkim poslovima: uredničkim, lektorskim, korektorskim, osobito na kompjutorskom upisu i slogu. Moglo bi se kazati da uspijevamo redovito objavljivati *Narodnu umjetnost* i ostala izdanja isključivo zahvaljujući spremnosti da u Institutu, bez profesionalnih suradnika u izdavaštvu, obavimo cjelokupnu pripremu za tisak. Tako smo u ovom razdoblju, zajedničkim naporom suradnika obaju projekata i ostalih djelatnika Instituta, uspjeli redovito objaviti tri broja *Narodne umjetnosti* (brojevi 28, 29 i 30) i ostala spomenuta izdanja. Učinkovito i skladno djelovanje Instituta nezamislivo je bez dragocjene tajnice Instituta Katice Rupiće, voditeljice računovodstvenih poslova Javorke Bibice i naše vrijedne čistačice i dostavljačice Ankice Lekić.